

Det var reseguiden Lonely Planet som uppmärksmade mig på existensen av Batek-folket - ett jägar- och samlarfolk som framför allt håller till i Taman Negara, Malaysias äldsta och största nationalpark. Den är till ytan 4.343 kvadratkilometer, något större än Gästrikland.

De är bara 700–900 personer, 0,004% av Malaysias hela befolkning och 0,73% av alla Malaysias Orang Asli – det malaysiska ordet för ursprungsbefolkning.

Utifrån tillgång på mat och annat flyttar Batek-folket runt mellan i genomsnitt tio olika lägerplatser utspridda i den tropiska skogen (se om översättningsproblematik kring ordet "forest" i faktarutan), med enligt antropologen Kirk Endicott i genomsnitt 36 personer per läger. Men den siffran kan ändras snabbt om nya familjer tillkommer eller lämnar läget. Ibland kan också flera grupper tillfälligt slå sig ihop med kanske en fördubbling av antalet personer på ett ställe som följd.

Jag och sambon Ingrid skulle tillbringa fyra nätter i Kuala Tahan, parkens södra ände. Uppgiften om Batek gjorde mig nyfiken och snart hade jag googlat fram uppgift om en bok i ämnet av antropologen Lye Tuck-Po: "Changing Pathways, forest degradation and the Batek of Pahang, Malaysia". Min text är ett försök till sammanfattning av bokens 178 textsidor, som visade sig vara en fascinerande läsning. Lye är också en skicklig fotograf, så googla gärna på namnet så hittar ni hennes blogg med utsökta foton från batek-världen. Uppgifterna i boken baseras på insamlad kunskap under fältarbeten åren 1993 och 1995–96, och senare, som bl a resulterat i en doktorsavhandling i ämnet antropologi. Hon vill sprida kunskap om Batek, som är ett ganska okänt folk även i Malaysia och har berättat för mig att den problematik som Batek levde i då i huvudsak fortfarande gäller. Lye kommer själv från

Malaysia, har åtskilliga gånger besökt området och har lärt sig Batek-folkets språk. Hon finns med i det hon vill beskriva.

Det som väckte Lyes intresse för Batek-folket var Kirk Endicotts texter om deras religion. Hon berättar hur hon den 4 november 1995 satt i en hydda och lyssnade och antecknade när män och kvinnor vid Kechaufloden i norra änden av delstaten Pahang berättade sina myter. Lye hade ingen bandspelare, men skrev i sin anteckningsbok. Det blåste starkt den kvällen, åskan mullrade, regnet vräkte ner och de flyttade sig ut till en öppen plats då risken fanns att hamna under fallande träd. Då vinden mojade återvände de till sin hydda och Lye bad människorna att fortsätta med sina berättelser.

Gubar

De berättade myterna om Gubar, åskguden, om djuren, om skapelsen, om elden, floden, världen, om andra folk. Den historien ledde till den andra och två eller tre timmar senare började de berätta om problemen med att förlora skogen, levebrödet.

Senare på natten berättade man än en gång om Gubar, en varelse vars vrede kan skapa våldsam förödelse, det var enligt Lye en berättelse om moral. Shamanernas berättelser säger att om inte stadsfolket, kungahuset, personer i staten lyssnar till Batek, utan fortsätter anlägga monoplantager, kraftverksdammar, vägar kors och tvärs mm, då kommer ingen regnskog att finnas kvar. Gubar blir förbittrad, det blir översvämningar, marken löses upp, världen kollapsar!

Ett Batek-par som hade adopterat Lye som hennes föräldrar satt med i hyddan och med tyst instämmande från de andra, bad de Lye att förmedla deras budskap till människor i städerna. Hon fick höra att människor utanför skogen inte brukar tro på Batek-folkets historier: "Men om de fortsätter att vägra lyssna vet vi inte vad vi ska göra, troligen dör vi i så fall – människor utanför skogen har inte tillgång till vår kunskap. Om skogens själ har vi värdefulla kunskaper och är inte maktlösa." Batek-folket har sett andra ursprungsfolk förlora

Batekhus

Foto: Jan-Erik Romson

allt då de tvingats på en livsföring de själva inte valt och de motsätter sig därför omvärldens, den Malaysiska statens propåer att sluta leva "som vildar" (som de ofta kallas även i officiella sammanhang). De väljer alltså att gå sin egen väg och håller på sin rätt att själva välja sina liv och sitt sätt att bo och försörja sig – de vill inte förlora allt.

Exploaterade

Lye nämner t ex att det förekommer att turistnäringen exploaterar dem mer eller mindre som intressanta objekt (jämför liknande exploatering av samerna i Sverige; min anm). Det såg Ingrid och jag exempel på i den lokala turistbyråns broschyrer som lockar med utflykter till Batek-läger, för att "titta på människor" som vi tolkade det. Den sortens turistaktivitet var inte i vår smak, så vi avstod. Mer om rasistisk problematik finns att läsa i Faktarutan!

Lye hade accepterat att agera budbärare och kulturell mellanhand gentemot omvärlden – den malaysiska statsapparaten och dess tjänstemän.

Bokens syfte blev därmed att förmedla det Batek-folket har att säga oss andra, vi som inte lever i den tropiska skogen. Ett av Lyes fokus var frågan om skövlingen av skogen och hennes huvudsakliga inspiration och informationskälla är shamanen Tebu, som var angelägen att vi lyssnar till vad han och Batek-folket säger om hoten mot skogen – och deras liv – och därmed mot vår gemensamma globala miljö.

Lye såg Tebu som en vanlig människa, en som gick och muttrade lite grann för sig själv – t ex berättade

han för henne att han hade velat "gå en tur i skogen", men hustrun ville att han skulle stanna hemma och städa och så blev det. Det dröjde länge innan Lye trodde sig kunna urskilja honom som en shamanistisk person. Det är även för Batek en flytande gräns mellan en shaman och andra. Tebu har formulerat ett budskap i 21 punkter, som Lye i bokens appendix redogör för i tre steg – första delen är en text med Tebus ord på hans språk, den andra delen Lyes översättning till engelska, ord för ord, medan den sista delen är en "fri översättning", den version som jag använt mig av. Mer utförliga förklaringar finns också i tidigare avsnitt i boken. Det finns många steg mellan Tebus egna ord och den version jag här presenterar på svenska, vilket innebär en risk för missuppfattningar, att slutprodukten uppenbart inte kan garanteras vara exakt det som Tebu ville förmedla.

Tebus teser

Innehållet i Tebus 21 teser – som enligt Lye binder ihop det lokala med det globala i en beskrivning av förutsättningarna för liv i vår enda och gemensamma värld.

Min tanke: Borde spikas upp på väggar, plank och dörrar världen över!

Min ambition har varit att behålla atmosfären i Tebus språk, som ibland kan verka svårtillgängligt och främmande. Inom parenteser finns därför Lyes förklaringar till några av teserna. Ibland kan det vara oklart om Tebu med "vi" menar "vi, Batek" eller "vi människor i hela världen", den förre betydelsen markeras med (EX), den senare med (IN).

1. Om de skövlar skogen går världen under. Vi vill tala om för människorna att världen kan komma att gå under. Skövlingen har redan börjat.

2. När de spränger gör Gubar så det regnar länge. Det glömmen vi inte.

3. Skövla inte mer skog, sätt en gräns. Alla måste ha samma tillgång till föda. Beslut måste vi fatta tillsammans. Vi (IN) får inte bli giriga – vi ska bara använda det som behövs för att överlevna.

4. Vid Temoh River finns redan nu inga träd. Bara oljepalmer.

5. Våra själar finns i träden. Sko-

gen är såsom ådror och senor i våra liv. (Tebus ord – "Våra själar finns i träden." – betyder – i tidens början, då befolkningen vuxit sig så stor att det inte fanns föda för alla i världen förvandlade sig därför hälften av befolkningen till fruktbarande träd och därför är träden besjälade. Utifrån berättelsen om hur allt började är skövlandet av träden detsamma som att beröva människor deras själ, levebrödet och det som gjort dem till vad de är i dag.)

6. Detta land är en ö. Hur kan marken hållas hop utan träd? (Tebu syftar på att världen är en ö, som mer eller mindre flyter på underjordiskt vatten, en skiva som hålls ihop av träden och deras rötter, men som vittrar sönder då inget längre finns som håller ihop allt. Lye påpekar att Tebus oro delas av den globala miljörelsen – en oro, som ibland märks även i uttalanden från Malaysiska staten, men Tebus beskriver visioner som är åtskilligt mörkare än tjänstemännens torra, vetenskapliga språk.) Påpekas kan att bilden av jorden som en flytande skiva finns etablerad på många håll runtom i världen; min anm.

7. Förr i världen levde alla på jorden i fred och världen var inte på väg att gå under.

8. De övermänskliga säger: "Vi skapade världen."

9. De övermänskliga glömmen inte att de längtar. (De övermänskliga fanns innan världen skapades, men de förändrade sig själva till viktiga former som skogar, landformer, växter, djur och de glömmen inte hur världen såg ut från början, bördig, överflöd på allt och hälsosam. Och de längtar till det som förr var så bra. De och alla människor kan längta, men om vi inte hanterar våra känslor och längtar för mycket kan det bli så att vi sakta dör. Vi måste också njuta av livet.)

10. De lider med oss då de hör våra sånger.

11. Eftersom de älskar oss varnar de oss för vad som håller på att hända.

12. Vi hör vad de säger oss, och håller fast vid det.

13. När träden inte längre finns, då finns ingen plats där vi kan söka skydd.

14. Vi alla människor kan mötas och när vi gör det kan vi diskutera

vad vi kan göra. Diskutera, besluta, och sedan kan vi gå vidare och handla. Låt oss inte ge upp och se världen som förlorad. Vi (IN) borde veta hur mycket vi kan äta och spara. (Tebus förslag är alltså att folk från hela världen, som jämlkar sätter sig ner, ansikte mot ansikte och diskuterar och fattar beslut utifrån insikten om gemensamma intressen.)

15. Malaysier bygger vägar för att kunna odla oljepalmer. Betänk om de ödelägger världen. Var ska vi alla leva? Det är så de tar död på vår värld. Förr i tiden levde vi alla ett liv i hälsa. Nu kan vi inte längre ens förvänta oss hälsa. Vi är alla underkastade samma system.

16. Vi (EX) saknar den tid då det var fred. Vi kommer ihåg, vi saknar det goda livet från förr. Vi vill visa på vilket sätt vi kan återerövra den goda tiden.

17. Jorden är redan skövlad. Florens själ avstängd. Det är viktigt att förstå faran. Floder kan inte flyta så som de gjorde tidigare och stränderna översvämmas. Jorden blir lös och kollapsar. Det blir nya flodfårar överallt, det är så jorden rämnar. (Batek-folket talar om de tre elementen luft, land och vatten. Här påminner Tebu om relationen vattenland. Floders flöde får inte ändras så skogen skadas – Lye syftar bl a på problem i samband med bygget av kraftverksdammar.)

18. Alla människor söker föda, det är födan som gör oss rika, men världen håller samtidigt på att gå under. Vi alla borde lära oss och förstå vad vi måste göra för att kunna leva vidare. Vi borde inse att vår strävan att bli rika kan leda till jordens undergång. Våra (IN) liv förkortas, vi kommer inte att leva länge om vi är för giriga. Vi (EX) vet hur vi måste hantera detta. Men om de andra inte vet hur världens själ ska bevaras vet jag inte hur det går.

19. Vi Batek kunde vara rika, men det vi värderar högst är världens själ. Vi har ändrat oss lite, men vi har trots det inte glömt vår historia. Så länge vi lever i skogen vill vi förmedla våra råd. Vi (EX) vill inte slåss, inte döda varandra.

20. Det finns Batek som vill bli rika. Det är inte lätt att leva som vi gör, vi lider, men vi sätter mer

Batekbarn leker på stranden

Foto: Jan-Erik Romson

värde på vårt sätt att leva framför att göra slut på världen, som de gör, de som lever utanför skogen. Det sätt de lever på gör slut på våra liv.

21. Då vi Batek har varit på en plats kommer vi ihåg den och återvänder. Människor som lever på ett aningslöst sätt gör att världen går under. Tjänstemännen på JHEOA förlöjligar oss för att vi lever "vilda". De vet inte hur man ska tänka. Jag vill att de ska förstå. (Mer om JHEOA i faktarutan; min anm)

Stor enighet

Batek-folket och andra shamaner står bakom det Tebu berättar om de långsiktiga effekterna av skövlad skog. Om den processen fortsätter menar han att världen kan gå under och det upprepar han envist – att människor måste förstå att världen kan gå under – att rädda den tropiska skogen är att rädda världen – för att det ska bli förändring krävs att resten av världen även lyssnar till Batek-folket som under lång tid har observerat, studerat, analyserat skeendet. Detta är ett av hans konkreta exempel på förändring: "När de spränger gör Gubar att det regnar länge." Det han syftar på är sprängningar i samband med vägbygget 65 km längs Tembeling River till Kuala Tahan, som gjorde Taman Negara mer tillgänglig söderifrån. "Förstör inte mer av regnskogen, sätt gränser." – upprepar han.

Vardagen

Bateks vardag, skogen och relation till storsamhället, den malaysiska staten. Storsamhället, den malaysiska staten, ger Batek rätt att bo i Taman Negara och resa ut och in i parken och att

utnyttja djungelns produkter (växter och djur) för eget behov, men inte för försäljning och de brukar inte tillfrågas om parkens skötsel. Relationen till den malaysiska statsapparaten beskriver Lye som mildt sagt problematisk. Malaysia har internationellt gjort en utfästelse att minst 50 % av landytan ska täckas av tropisk skog. År 1994 påstods den siffran vara 58%, men man räknade då in planterad tall, eucalyptus, mm.

Batek-folkets produktionsbas är jakt och samlande av det som växer i djungeln. De tycker inte om permanent jordbruk, som de anser vara för monotont. Vilket inte hindrar att de har en ambition att på olika sätt påverka det vilda för att få ökad avkastning, vilket de gjort i så många år att det i praktiken är svårt att skilja från "helt orörd vild skog".

Jan-Erik Romson
Text och foto

Faktaruta

I Malaysia finns en särskild myndighet som hanterar problematik kring landets ursprungsbefolkningar – JHEOA (Styrelsen för Orang Asli-affärer), vars uppgifter bl a är att verka för ursprungsbefolkningars assimilering i storsamhället. Ett verktyg har då varit att främja konvertering till islam och kanske har, enligt Lye, en majoritet av Batek också konverterat, men undrar hon, kanske är det bara på papperet?

Det malaysiska ordet **sakai** kan betyda slav, tjänare osv, och används ofta som ett skymfligt, mer eller mindre rasistiskt tillmäle mot ursprungsbefolkningar i Malaysia. Under kolonialtiden användes "Sakai" av författare och kolonialtjänstemän som en generell term för ursprungsbefolkningar.

Lye använder oftast ordet "forest", (på Batek-språk: "hep"), om det jag spontant tänker på som "djungel", men kanske är det ordet alltför romantiserat från Tarzan-filmer mm. Därför översätter jag "forest" med "skog", "regnskog" eller "tropisk skog".

*Tack till Bengt Karlsson
lektor i socialantropologi vid
socialantropologiska institutionen,
Stockholms Universitet,
för stöd och engagemang
under skrivandets gång!*

Vi läser Fjärde Världen!

"När du läser Fjärde Världen behöver du inte göra några resor."

**Gertie Mårtell, lärare, aktiv i Folkkampanjen
Gemensam Välfärd m m**